

Statsbudsjettet 2018 Kap 1429 Post 70 – Bevaringsprogram
for utvalgte arkeologiske kulturminne (BARK)

Rapportering 2018
Hordaland fylkeskommune

INNHALD

Fosnstraumen, Austrheim kommune og Radøy kommune	Fleire ID-nr.....	2
Hæreidsmoen, Eidfjord kommune	ID 110228.....	6
Vindenes, Fjell kommune	ID 64065 m.fl.....	11
Årbakka, Tysnes kommune	ID 35534.....	12
Kulturminne i Leirvik, Meland kommune	ID 108033 m.fl.....	13
Bygdebord på Børshovda, Sveio kommune	ID 106039	14
Kulturminne på Istertveit, Sveio kommune	ID 106073.....	15
Håkonshaugen, Lindås kommune	ID 66400.....	16
Gildeskålbakken, Stord kommune	ID 60597	17
Kvalvågen/Skaganeset, Sund kommune	ID 97070 m.fl.....	18
Tilrettelegging Ruskeneshellaren, Bergen	ID 25782.....	20
Tilrettelegging Kongshaugen på Hop	ID 91779	21
Tilrettelegging Kolltveit	ID 127360 m.fl.....	21
Tilrettelegging Munkarøysi, Granvin	ID 55574.....	21
Steinalderstien, Austrheim	ID 66703 m.fl.	21
Oppsummering.....		22

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2015	Skjøtsel, skilt, plan	220.000,-	110.000,-	0,-	110.000,-
2016				0,-	110.000,-
2017				51.266,9,-	58.733,1,-

Prosjektet er ferdigstilt og tilskotet søkt utbetalt. Sluttrapport ligg vedlagt.

Den opphavlege søknaden sikta mot å skifta ut alle dei gamle skilta i tilrettelegginga, men ikkje å gjera nokon andre endringar. Etter søknad om omdisponering vart det avgjort å endra dette til to hovudskilt, som skulle kombinerast med digital formidling. I 2018 vart dette for Radøy endra til at ein her likevel ynskte å setje opp mindre skilt langs stien, i tillegg til hovudskilt og digital formidling. Ettersom dette var i tråd med opphavleg søknad vart det ikkje søkt ny omdisponering. Det vart utarbeidd totalt 9 skilt i A3 som er plassert langs stien på Rapeneset og Ramsvikneset i Radøy kommune. Stien er merka og lagt til rette med klopper og kavlebruer i våte parti. Sauer på beite held skjøtelsesarbeidet på Rapeneset ved like. Det er gjennomført opningsarrangement for formidlingsfilmen og for stiane på Radøysida.

Hovudskilt er montert på Radøysida av straumen. For Austrheim er det ynskeleg å venta med montering av skiltet til det er rydda skog i området for å unngå skade på nytt skilt. Hordaland fylkeskommune vurderer det no som tenleg å dela opp skjøtelsplanen som tidlegare var tenkt å famna heile Fosnstraumen i to planar, ein for kvar kommune. Med denne endringa vil planen snarleg vera ferdigstilt for Radøy kommune.

Sluttrapport ligg vedlagt.

STEINALDEREN VED FOSNSTRAUEN

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

Austrheim
kommune

Radøy
kommune

The Stone Age at Fosnstraumen

N I steinalderen var Fosnstraumen ein sentral plass i 5000 år, og den viktigaste grunnen er den kraftige tidevassstraumen som kvar dag fyller og tømmer bassenget i Lunefjorden. Det fører til konsentrasjon av stenkøles som gjer at det er mykje fisk, spættedyr og igjfulg her enn andre stader. Dei som budde her var fangstfolk som hadde telta og husa sine nede ved stranden. Flere stader har det truleg budd flere familar på same plass, spesielt omkring det smalaste partiet i straumen der hamnen var godt. Mykje av fisket og fangstgjenstandane som er funne i stian, men dei har òg vore viktige verkty som bilt. Hjort og villsvin jakta dei inne på øyane.

GB During the Stone Age Fosnstraumen was an important area for 5000 years. The main reason is the high concentration of silt in the tidal current channel. This led to an abundance of fish, birds, marine mammals - and people. Archaeological excavations of these sites have contributed important insights. Stone projectile points and bones of red deer and wild boar show that people were big game hunters. Bone hoes and numerous fish bones show that fishing took place in the channel. People produced and maintained their own tool-kits, and they prepared and consumed food at the settlement sites. These were sedentary populations, but some of them also travelled far to procure raw materials for stone tools and to participate in contact networks. Through such networks they acquired flint axes, and also agricultural products such as barley, wheat and probably cattle and sheep. By the end of the Stone Age, the hunter-fisher sites along the channel were abandoned in favour of local areas which were better suited to agriculture.

VANDRING PÅ STEINALDERSTIANE
Det er merka turløp på begge sidene av Fosnstraumen. Langs stiane er det sett opp informasjonskilt som fortel om steinalderboplassane du passerer undervegs. På kvart av skiltet finn du også ein QR-kode som tar deg til ei nettside der du finn meir informasjon om steinalderen ved Fosnstraumen. Steinalderfunn er freda og det er viktig å ikkje skada desse sporane frå fortida. Det er derfor viktig for å grava i marka eller å brei bilt i områda der det er funn frå steinalderen.

LIVET VED FOSNSTRAUEN
Dei store steinalderboplassane ved Fosnstraumen i steinalderen tyder på at dei budde fast på denne staden. Dei jakt og fanga frå heile året rundt. Turen av brennede i eldsteidene viser at det var her om sommaren, medan beina av vilkøttinger viser at det var her vinterstid. Men heilt buktaste var dei ikkje, og nover av dei reiste langt. I eldre steinalder vandra dei til Barbu for å få bilt i gode materialer for steinalder. Oksar og geiter som vart brukte til sløping av elvar og bærskedar fekk dei fult i oppet i Sauerfjord. I yngre steinalder gjekk reiseane enda lengre, og dei oppretta kontakt med folk som dreiv jordbruk på austlandet og i Sar Skandevass. Karavane og aksar av flint fekk dei gjennom desse nettverka.

BUPLASSANE
Boplassane var der dei ordra fangsten og viltet. Kjøttet skakta dei på små øyane eldstade inne i husa i eldsteidene er det mykje brøtt bein av alle slag dyr og fisk. Dei har både lange og korte, men soven var - som slag - den mest vanlege fiskarten. På boplassane frå yngre steinalder var det funne skår av hornskalle. Horn brukte dei til oppbevaring av mat eller til å koka i. Men det er ikkje berre fisk og kjøtt. Dei naturvitskapslege granskningane på boplassane viser at dei som budde der sanka leirgjenstand og husestøtter. Trolig har dei hatt alle slags sosiale planter på meyen.

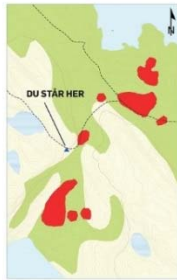
FRÅ FANGST OG FISKE TIL JORDBRUK
Under granskning av boplassane ved Fosnstraumen tok botanikarane ut prøver av pollen frå jordlag frå steinalder og frå yngre steinalder boplassane. Det dukka opp pollen av kvete og bygge i lagge frå yngre steinalder. Desse tynne pollenane viser at menneske i steinalderen var bretta med elvene perioden. Dette viser at fangstfolk er vart blanda det fyrste i Norge som eksperimenterte med jordbruk og husdyrhold. I slutten av perioden yngre steinalder kom jordbruket for fullt. Då vart boplassane ved spær avvikla og dei rydda i staden jorda der jordene ligg idag på Straumen og Fjøsnes.

JAKT OG REISKAP - KVA FORTEL FUNNA?
Dei arkeologiske utgravingane ved Fosnstraumen viser at på og bage var viktige jaktreiskap. Piltippene laga dei av krusse steinstor som flint, kvart og rhyllitt. Rhyllitten fekk dei fult i på toppen av Sigge på Barbu der dei brukt den ut i fult fjell. Dei hadde harparar for å fanga flartak og kraker og fiskeskåle for sløping og smeltning av bilt. Blanke harparar og kraker var laga av bjørnbein, medan skåle var av kalsiumstein. Alle desse reiskapane laga dei sjølv på boplassane, der arkeologane finn spor etter både hogging av stein og sløping av bein. Steinreiskapane av stein viser at dei laga kledd og hvarskere brukte dei til utføring av kor av tre eller til å laga stammebittar.

Steinalderens utgravinger ved Fosnstraumen er støttet av Hordaland fylkeskommune, Austrheim kommune og Radøy kommune.

© 2017 Hordaland fylkeskommune, Austrheim kommune og Radøy kommune

STEINALDER PÅ RAPENESET

På toppen av dette draget ligg det ein liten buplass. Funna herfrå viser at denne staden var i bruk mellom kring 8000 og 5300 år sidan, det vil sei siste del av eldre steinalder og fyrste del av yngre steinalder. Denne buplassen låg ikkje i strandkanten, men på ei tørr flate der det var lett tilgang til sjøen på begge sider av Rapeneset. I draget som strekkjer seg nedover mot sørvest ligg det tre buplassar. På den største av desse er det gjort mange funn, mellom anna keramikkskår og ei flintpil med form som minnar om eit hjarte. Funna viser at buplassen var i bruk gjennom store delar av yngre steinalder. Dei to andre buplassane er små, og det er usikkert om dette eigentleg er egne buplassar eller om dette berre er spor av aktiviteten som har skjedd i området knytt til den store buplassen.

GB You are now standing close to a hunting-fishing camp that was in use sometime between 8000 and 5300 years ago. The camp was not located close to the shore, but there was a good view of and easy access to the sea on both sides of Rapeneset. Further down the slope to the southwest there are three other sites that lie close together. The largest of these has yielded many artefacts, such as shards of pottery and a flint arrow shaped somewhat like a heart. These finds tell us that this site was used between 6000 and 3800 years ago. The two other sites are small, and may be traces from the activities of the people who lived on the larger site rather than separate hunting-fishing camps.

Bildeinstruksjon: Morten Hutcheson. Foto: Nicole Brody. Tekst/grafisk formgeving: Hordaland fylkeskommune. Kartdata: Norge Digitalt, Kartverket, Rikskartverket.

KOTEDALEN

I Kotedalen ved festet for brua mellom Radøy og Fosnøy fann arkeologane ein buplass utanom det vanlege. Her var tjukke lag med mange funn frå ein buplass som hadde vore i bruk over lang tid. I botn av laget fant ein små, enkle flintøkser og pilspissar frå eldste del av eldre steinalder. Dette er spor av dei fyrste folkane som kom hit for omlag 11.000 år sidan. Det har vore heile 16 busetjingsfaser spreidd over meir enn 5000 år i Kotedalen. Under utgravinga gjorde arkeologane svært mange funn. Her var pilspissar, økser, keramikk, fiskekroker, fiskesøkkar, og mykje meir. For kring 4800 år sidan vart den grunne vika som tidlegare gjort det lett å komma i land med båt ved buplassen tørrlagt på grunn av landhevinga. Kotedalen vart då forlatt for godt. Buplassen på Ildalsneset og buplassen i Grøndalen lenger aust hadde framleis gode hammer, og bruken av desse held fram til omlag 4600 - 4300 år sidan. Dette er den siste delen av fangststeinalderen. Etter dette er det omsynet til åkerland og beitemarker som avgjorde kvar det var best å bu. Fosnstraumen var framleis i bruk, men no berre til korte besøk for å fiske.

GB Here in Kotedalen, archaeologists found a settlement that had been used over a long period of time. Small simple flint axes and arrowheads are traces of the first people who came here around 11.000 years ago. There have been 16 settlement phases over more than 5000 years in Kotedalen. Around 4800 years ago, the shallow cove that had been a good place to pull up boats, dried up due to land rising. Kotedalen was abandoned for good. Other sites in the area were in use until about 4600-4300 years ago. This was the last part of the hunter-gatherer Stone Age. As farming became more important, people only visited the tidat current for short fishing trips.

Illustrasjon: Arkkon. Foto: Universitetsmuseet i Bergen. Tekst/grafisk formgeving: Hordaland fylkeskommune.

Foto: HFK

Eigeninnsats 2015-2018				
2015	Radøy kommune	Austrheim kommune	HFK,-	SUM eigenandel
Reise			1310,25	124.930,68,-*
Admin	2825,85,- (7,5t)	3750,- (7,5t)	5250,- (7,5t)	
Skjøtselsplan			52.500,- (7t)	
Synfaring/møter	4144,58,- (11t)	21.500,- (43t)	27.650,- (39,5t)	
Skinn til lavvo	6000,-			
SUM 2015	12.970,43*	25.250,-	86710,25	
2016				
Møter	2400,- (6t)	2400,- (6t)	HFK eigeninnsats stort sett knytt til kontrollreg. og difor ikkje rapportert.	13.200,-
Admin	2000,- (5t)	1600,- (4t)		
Reise	1200,- (3t)	1600,- (4t)		
Synfaring		2000,- (5t)		
SUM 2016	5600,-	7600,-		
2017				
Møte/synfaring	3200,-	8000,-		42.200,-*
Skjøtsel/tilrettelegging	7000,-			
Reise		2000,-		
Admin	10.000,-	5000,-		
Layout skilt			7000,-	
SUM 2017	20200,-*	15.000,-	7000,-	
2018				
Møte/synfaring	4000,-			65.185,-
Reise	500,-		1235,-	
Admin	5000,-	4000,-		
Småskilt	4000,-		26.250,-	
Hovudskilt	2500,-			
Tilrettelegging sti	3000,-		14.700,- 10,5t x 2	
SUM 2018	19000,-	4000,-	42.185,-	
SUM samla eigeninnsats 2015-2018	57.770,43,-	51.850,-	135.895,25	

* Retta opp feil frå rapportering 2017.

Tekst til hovudskilt er utarbeidd av Universitetsmuseet i Bergen.

Finansiering						
UTGIFTER	Eigeninnsats Radøy	Eigeninnsats Austrheim	Eigen- innsats HFK	BARK 2017	BARK 2018	SUM
Illustrasjoner				1062,50,-		1062,50,-
Reise*	1700,-	3600,-	2545,25,-			7845,25,-
Skinns steinalderlavvo	6000,-					6000,-
Admin*	19.825,85,-	14.350,-	5250,-			39.425,85,-
Møter/synfaring*	13.744,58,-	33.900,-	27.650,-			75.294,58,-
Skjøtselsplan*			52.500,-			52.500,-
Skjøtsel	7000,-					7000,-
Layout hovudskilt			7000,-			7000,-
Hovudskilt og skiltstativ	2500,-			46.250,- (Forskot)		48.750,-
Småskilt	4000,-		26.250,-			30.250,-
Trykk småskilt					1940,-	1940,-
Språkhjelp småskilt					1396,-	1396,-
Bilete småskilt					1500,-	1500,-
Tilrettelegging sti Radøy	3000,-		14.700,-	3954,40,-		46.770.40,-
Materiale klopper					16.116,-	
Arbeid klopper					9000,-	
Turskilt Radøy					861,33,-	861,33,-
Tilrettelegging av sti Austrheim					27.919,77,-	27.919,77,-
SUM totalt	57.770,43	51.850,-	135.895,25,-	51.266,9,-	58.733,1	355.515,68,-
SUM BARK				110.000,-		

* Tal frå rapport om årleg eigeninnsats, samla for 2015-2018.

BARK tilskot utbetaling Radøy 2018: 30.813,33,-
 BARK-tilskot utbetaling Austrheim 2018: 27.919,77,-

Konklusjon

Kommunane ber om utbetaling av rest av tilskot, kr 58.733,1,-. Prosjektet er ferdigstilt og sluttrapport er vedlagt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2015	Skjøtsel, tilrettelegging	421.000,-	150.000,-	0,-	~~150.000,-~~
2016				23.100,-	~~126.900,-~~
2017				98.564,-	~~28.336,-~~
2018				28.336,-	0,-
Utbetaling av rest av tilskot, kr 28.336,-. Prosjektet er ferdigstilt og sluttrapport vedlagt.					

Arbeidet med vegetasjonsskjøtsel har halde fram i 2018. Det vart gjennomført motorsagkurs på del av lokaliteten under oppsyn av fylkeskommunen. Det vart rydda mykje under kurset, og Eidfjord kommune sytte for opprydding av vegetasjonsskapp i etterkant. Nytt skilt er plassert på tilvist plass inne på lokaliteten, og saman med ny merking frå 2017 gir dette betre flyt i turiststraumen. I 2018 er det utarbeidd to mindre skilt som fortel om gravfeltet og gravene. Desse skal festast på gjerdet nær godt synlege gravminne. Benkar er framleis ikkje levert, men dette arbeidet vert følgt opp av Eidfjord kommune. Eidfjord kommune har i tillegg sikra at kulturløypa vil verte halde ved like, og har planar for vidare vedlikehald av arbeidet på lokaliteten.

Ei av dei mest synlege gravrøysene etter skjøtsel. Foto: HFK

HÆREIDSMOEN - GRAVFELT FRÅ JERNALDER

Iron age burial field

At Hæreid we can follow traces of human activity all the way back to the iron age, i.e. to between 1000 and 2500 years ago. The oldest traces are ancient fields, but the most visible and numerous traces of the past are in the form of graves. These are situated on a terrace and divided into two burial fields. Around 400 graves are preserved today, but they probably covered most of the terrace at one time. Some of the graves are large and easy to spot. They are round or oblong mounds or cairns, sometimes with a border of larger stones. Most of the graves are small and barely visible. This is the largest iron age burial ground in western Norway. The finds are from 500-1000 AD, and include brooches and broken pots, pearls, axes, arrowheads, remains of a sword, a bronze brooch and remains of a shield. Other finds that have since been lost include a gold ring, sword and axe, and two bronze helmets.

HÆREID

Ein kan følgja sporar etter folk på Hæreid stamme til jernalderen, mellom 1000 og 2500 år sidan. Dei eldste funn er gamle åkerlag. Frå eldre jernalder, det mest synlege spora frå jernalderen er gravene, og på terrassen er det idag bevart nærare 400 graver. Trulag var heila terrassen om gong hoit dekkja av gravar, nagg og dot det på to gravfelt. Sjøhøg i nord og Hæreidsmoen i sør. Hæreidsmoen er det største bevarte gravfeltet frå jernalderen på Vestlandet. Her er lang fleire gravar omni kva som er vartica å finna samla. Det er fleire teotar som kva som er kanskje til dette. Næson meier Eidfjord var ein handelsstad der folk vartica for å nytta ressursane i området. Andre meier det var gravfelta som var annleis her, at feltet var i bruk over lang tid, eller at gravfeltet berre er bevarv tærre midre stader. Kan hende var Hæreid ein felles gravfelta for eit større område? Den bratte fjellslida over Hæreidsmoen er markert og drømtid, og kan hende var særmerkegen med landskapet vidt for at gravfeltet var i bruk akkurat her?

FUNNA

Dei fleste funn er komme fram tilfeldig ved jordarbeid, og spenner frå 400 - 500-talet og fram mot år 1000. Krokulørt og brenn kan daterast til folkevandringsstid, men dei fleste funn er frå yngre jernalder. Mellom desse finn glassperler, aksar og glassbevar, restar av eit sverd, ei bronseparme, eit bekkel, kokelur av klibberstein, ei stropkarnie og restar av eit skjold. Det har og vore funne ein gullring, to messingpilarer frå eldre jernalder, kinnkappesplissar, sverd og aks. Disse funn vart gjort for formidlingslova kom, og har sidan gått tapt.

NOTESTAD MELLOM AUST OG VEST

I saga om Håkon Jart, er det ei skildring om krolas kong Harald Gråfell fekk tilvartsett datt å det kom eit havgrip frå Island Laete med skinnfeilar. Dette gjekk fore sag i Hordanger der kongen og barna hans otta sat, og isåningane hadde hørt at det var her det var mest folk samla. At kongane sflust heldt seg i Hordanger er også vektugt i saga om Olav Trygvason. Kvar i Hordanger dette gjekk fore seg kan me ikkje vita sikkert, men kan Eidfjord, som må ha vore ein møtestad mellom aust og vest, ha vore denne staden? Opnå i Øvre Eidfjord har det vore svært mange graver frå jernalderen, trulag godt over 100. Hele dette området kan gjvitt som ein lekk mellom Hordangervidda og Hordangerfjorden. Slik sett er hypotesa om Eidfjord som samling- og teklar handelsstad ein nær liggande tenke.

EIDFJORD I JERNALDEREN

Eidfjord må ha vore ei rik bygd i romertid og folkevandringsstid. På Lundgrønt er det funne spor av ein stort gravbrunnlegg frå denne perioden. Hovuddelen av garden var minst 50 meter lang og hadde ein tilhørende verkstedbygging som var om lag 30 meter lang. Tett ved garden lag et felt med kokelpropp, og bring garden ligg det fleire gravminne. På Hæreid er det ikkje funne spor etter busetjing, men her er heller ikkje gjort systematiske undersøkingar.

GRAVENE

Nokre av røyane på gravfeltet er godt synlege, medan andre er små, lågt og vanskeligt å sjå. Nokre av dei større røyane har folgtide av større steinar kring seg. Her er både brenn røyner av brenne stein og røyner og haugar av blide jord og stein. Dei fleste er runde, medan nokon er ovale eller ovalt. I tillegg til dei synlege røyane må ein rekna med at her er graver under bakken som ikkje har synlig markering på overflata, samt mange andre strukturar som kokelpropp, staspekk og andre spor av røyane knytt til gravleggningane.

Foto: representasjon av felt å sjå. Røyne har ei kringkule av stein. One of the best visible cairns. The cairns have a circle of larger stones.

Hæreid er del av den store kulturelle regionen i Hordaland fylke. Dette er et område med mange historiske og kulturelle verdier. Hæreid er et av de mest interessante områdene i Hordaland fylke. Her er det mange interessante steder og bygninger som er verdt å besøke. Hæreid er et av de mest interessante områdene i Hordaland fylke. Her er det mange interessante steder og bygninger som er verdt å besøke.

Nytt skilt for gravfeltet.

Foto: HFK

Hovuddelen av arbeidet på motorsagkurset var rydding av små furutre som i bakgrunnen på bildet. Av omsyn til kurssituasjonen og i avtale med grunneigar vart det òg felt nokre større tre. Arbeidet med rydding av småtre tok til i kanten av allereie rydda området for å utvida dette. Det er framleis mykje som må ryddast på delar av lokaliteten, men Eidfjord kommune og grunneigarane har gjort eit stort arbeid gjennom prosjektet, og har opna mykje av dei delane av lokaliteten som lenge har vore grodd til med vegetasjon.

GRAVFELTET HÆREIDSMOEN

N Gravene på Hæreidsmoen er ikkje like. Her er store, ruvande røyser, runde haugar med store steinar i ring rundt kanten, og låge, små røyser og haugar som mest ikkje er synlege. Det er lett å tenkja at dette hadde med rikdom og høg posisjon i samfunnet å gjera, men det treng ikkje vera heile forklaringa. Gravskikken i jernalderen har endra seg over tid. I nokre periodar var det vanleg å laga små graver, eller å gravleggja folk utan synleg markering på overflata. Andre gonger var det vanleg å laga store, ruvande gravminne. Under torva mellom gravene kan ein venta å finna fleire graver, og spor etter sermoniar knytt til gravleggingane. Noko av det som er særskild med Hæreidsmoen er at det er så mange graver samla her. Var det busetjing på Hæreid i det heile tatt, eller var heile området eit gravfelt? Det er mange spørsmål ein ikkje har svara på, men gravfeltet må ha vore ein heilt spesiell stad med stor tyding i liv til folk i området.

GB The graves at Hæreidsmoen are not alike. Some are large and prominent, some are bordered by a circle of large stones and some are small and hardly visible at all. But does this mean that some are the graves of the wealthy and powerful and others are not? Not necessarily. The graves were all made in the Iron Age but over a long period of time, and customs change. In some periods, small cairns and mounds were the norm, or graves were not marked at all. At other times, graves were large and impressive. Under the turf between the graves there may be traces of more graves and of Iron Age burial ceremonies. There are many unanswered questions about Hæreidsmoen. Why are there so many graves here? Did people live here, or was the entire terrace one large burial ground? Though we may never know for sure, the burial field remains a special place and a powerful reminder of the past.

Illustrasjon: A. Høiby. Foto: Ørngråvik for Hordaland fylkeskommune, webdesign: alyria.

KVA FINN EIN I GRAVENE?

N Gravhaugar og røyser vart gjerne bygt over ei grav i midten. Seinare har det ofte vorte sett inn ei eller fleire graver i kanten av haugen eller røysa, gjerne urner med brente bein frå kremasjonsgraver. Gravfeltet på Hæreidsmoen har truleg vore i bruk i store delar av jernalderen. I siste del av eldre jernalder, 400 - 570 e.Kr. varierte gravminna sterkt i form og storleik. I ubrente graver vart den daude gravlagt i ei kiste av store heller. Den daude vart rikt utstyrt, med våpen, smykke og drikkekar. I fyrste del av yngre jernalder er kistene stort sett laga av tre. Gravgodset er enklare, og ofte er det jordbruksreiskap som har vorte lagt i grava. I vikingtid, kring 780 e.Kr., byrjer dei att å laga store graver, og med meir gravgodset. I kvinnegraver finn me gjerne glasperler frå smykke, og spenner som har vore del av klesdrakta. Menn vart gravlagt med mellom anna våpen, reiskap, hestestutyr.

GB Burial mounds and cairns were most often built over a central grave. Sometimes the graves were reused later by inserting new graves at the edge of the mound or cairn. Such graves could be urns with burned bones from cremation graves. The burial field at Hæreidsmoen was used through most of the Iron Age. From 400-570 AD, the graves varied greatly in shape and size. In unburnt graves, bodies were buried in caskets made of slabs of stone. The dead were richly equipped, with weapons, jewellery and drinking bowls. After about 570 AD, the caskets were more often made of wood, and the grave goods were simpler and mostly consisted of agricultural tools. In the Viking age, around 780 AD, the tradition of making large grave monuments returned. In women's graves, finds include glass beads from necklaces, and brooches that were part of their clothes. Men were often buried with weapons, tools and horse equipment.

Illustrasjon: A. Høiby. Foto: Ørngråvik for Hordaland fylkeskommune.

Det er utarbeidd to skilt i A3 som skal festast på gjerdet langs løypa. Skilta er i produksjon.

Eigeninnsats Hordaland fylkeskommune 2017

	Lønnskostnader	Reise
Layout skilt	7000,-	
Tekst skilt	5000,-	
Skjøtsel 3.3.2017	16.800,- (2pers x 12t á 700)	2757,-
Synfaring 2.6.2017	5.600,- (8t á 700)	1707,-
	34.400,-	4464,-
SUM	38.864,-	

Eigeninnsats Hordaland fylkeskommune 2018

	Lønnskostnader	Reise
Møte 4.1.18	4900	1576,-
Skjøtsel/Motorsagkurs 11-12.5.18	10.150,-	1819,-
Layout/arbeid småskilt	7000,-	
Tekst småskilt	5000,-	
	27.050,-	3395,-
SUM	30.445,-	

Eidfjord kommune 2017	
Skilt og skiltstativ	25.111,-
Admin (møter, kontakt, osv.)	10.500,-
Forarbeid bestilling kulturminneskilt	1200,-
SUM 2017	36.811,-
Eidfjord kommune 2018	
Org. Motorsagkurs	6000,-
Tekst/bestilling småskilt	4200,-
Benkar á 15.000 (3stk)	45.000,-
SUM 2018	55.200,-

For detaljar om eigeninnsats 2015 og 2016, sjå rapport frå 2016. For detaljar kring skjøtselsarbeid, sjå vedlagt sluttrapport frå Eidfjord kommune.

Finansiering	Eigeninnsats Eidfjord kommune	Eigeninnsats HFK	BARK 2016	BARK 2017	BARK 2018	SUM
Skjøtsel 2015			5000,-*			5000,-
Skjøtsel 2016			11.700,-*			11.700,-
Skjøtsel 2017		16.800,-		69.275		86.075,-
Skjøtsel 2018		10.150,-			9000,-**	19.150,-
Forarbeid skilt	1200,-	5250,-				6450,-
Skilt	12.311,-		6400,-*	29.289,-	19.336,-**	67.336,-
Admin (møter, kontakt, m.m.)***	54.000,-	16.450,-				70.450,-
Layout		14.000,-				14.000,-
Tekst	4200,-	10.000,-				14.200,-
Reise**		10.895,-				10.895,-
Synfaring**	3600,-	11.900,-				15.500,-
Benker	45.000,-					45.000,-
Retningskilt	7000,-					7000,-
Foto til skilt	500,-					500,-
Forarbeid retningskilt	3000,-					3000,-
SUM	130.811,-	95.445,-	23.100,-	98.564,-	28.336,-	376.256,-

* I 2016 vart det utbetalt kr 23.100,- for å dekkja skjøtsel i 2015 og 2016. Ved ein feil vart denne summen gjort for stor, og restsum kr 6400,- vart ståande på konto hjå Eidfjord kommune som forskot jamfør rapport frå 2016. I 2017 er denne summen, kr 6400,-, nytta til å dekkja del av utgiftene til skilt.

** Summane i denne kolonna er bedt utbetalt som forskot. Småskilt er bestilt men ikkje levert, og sum er rekna ut frå einingspris på tidlegare faktura. Skjøtselstilskot skal fordelast på grunneigarane etter at rapportar for dykkar innsats i 2018 ligg føre.

*** Samla tal frå rapportering 2015 til 2018

Konklusjon

Eidfjord kommune ber om utbetaling av rest av tilskot, kr 28.336,-, som forskot til dekking av skilt som er i bestilling og til grunneigarskjøtsel gjennomført 2018. Det er gjennomført eigeninnsats tilsvarande meir enn 50% av prosjektkostnad. Sluttrapport ligg vedlagt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2015	Skjøtsel, skilt, plan	65.000,-	10.000,-	10.000,-	0,-
2016	Skjøtsel, skilt	75.000,-	20.000,-	0,-	20.000,-
2017	Skjøtsel, skilt	75.000,-	20.000,-	0,-	20.000,-
2018	Skjøtsel, skilt	75.000,-	20.000,-	20.000,-	0,-
2017 RA- tilskot	Skjøtsel	Søknad sendt direkte til Riksantikvaren	110.000,-	0,-	110.000,-
2018 RA- tilskot	Skjøtsel	Søknad sendt direkte til Riksantikvaren	110.000,-	0,-	110.000,-

Fjell kommune ber om utbetaling av tilskot tildelt 2016, kr 20.000,-. Tilskot tildelt 2017

Grunna stort arbeidspress mellom anna knytt til kulturminneplan har Fjell kommune hatt lågare aktivitet i prosjektet enn dei ynskte i 2018. Arbeidet i 2018 har vore fokusert kring å få utarbeidd ein 3D illustrasjon av Høybøen til bruk i formidlinga samt planlegging av vidare skjøtsel og formidling. Tilskot tildelt gjennom BARK 2016 har vorte nytta til arbeidet med ny illustrasjon. Fjell kommune har tidlegare satt av delar av midlane naudsynt for å fullfinansiera skjøtselsarbeidet på Høybøen som vart tildelt tilskot gjennom BARK 2017, og opnar for ytterlegare midlar gjennom fordelinga av kulturvernmidlar for 2019. Kulturvernavdelinga er i dialog for å finna beste måten å gjennomføra skjøtselsarbeidet på. Arbeidet er planlagt utført våren 2019. Fjell kommune vil òg ta opp att prosessen med å få til lyngbrenning i området. Det er starta opp arbeid med to informasjonstavler, ei om landskapet og tidsdjupna i området med bruk frå steinalder til nyare tid, og ei om garden Høybøen. Dette arbeidet vil halda fram utover vinteren.

Finansiering Kostnad	Fjell kommune	Hordaland fylkeskommune	BARK 2018	SUM
Illustrasjon/skilt		6.650,-		6.650,-
Admin	12.600,-			12.600,-
Illustrasjon	5000,-*		20.000,-	25.000,-*
**				
SUM	17.600,-	6.650,-	20.000,-	44.250,-

* Usikkert tal. Endeleg kostnad illustrasjon ikkje avklart og summen kan verte høgare.

** Kostnader knytt til foto til skilt er framleis ikkje er effektuert. Total kostnad 2018 er truleg reelt kring 50.000,-. Fjell kommune dekkjer kostnader som går ut over planlagt budsjett.

Konklusjon

Fjell kommune ber om utbetaling av tilskot tildelt 2016, kr 20.000,-. Fjell kommune ber om at tilskot tildelt direkte frå Riksantikvaren gjennom BARK 2017, kr 110.000,-, vert overført til 2019. Fjell kommune har sendt delrapport som gjer greie for kostnader, og ber om å få utsett sluttrapport til tilskotet tildelt 2017 er nytta i 2019. Delrapport ligg vedlagt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2016	Skjøtsel	28.000,-	12.000,-	0,-	~~12.000,-~~
2017				0,-	12.000,-
2018				0,-	12.000,-

Tilskotet går attende til Riksantikvaren. Det vil verte søkt på nytt ved seinare høve.

Det ligg føre skjøtselsplan for kulturminnet, men det er ikkje utarbeidd godkjent skjøtselsavtale. Grunna manglande avtale med grunneigar er det ikkje aktuelt å gjennomføra prosjektet no. Beite av gravfeltet vil truleg halda fram. Hordaland fylkeskommune vil ta opp att denne saka ved høve.

Konklusjon

Prosjektet vert ikkje gjennomført ved noverande tidspunkt grunna uklåre grunneigarhøve. Det vil truleg verte søkt på nytt ved seinare høve. Prosjekt utgår.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2016	Tilrettelegging	72.125,-	36.000,-	0,-	~~36.000,-~~
2017				0,-	36.000,-
2018				29.700,-*	6.300,-

Prosjektet er gjennomført og tilskotet utbetalt. Rest av tilskot går attende til Riksantikvaren. Sluttrapport er sendt Riksantikvaren.

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

Prosjektet er ferdigstilt og sluttrapport oversendt Riksantikvaren i brev frå Hordaland fylkeskommune av 06.07.2018. Tilskotet er utbetalt og mottatt frå Riksantikvaren. Av omsyn til å ha ei årsoversikt for gjennomførte BARK-prosjekt i Hordaland er prosjektet likevel nemnt i denne rapporten.

Konklusjon

Prosjektet er gjennomført og tilskotet utbetalt. Hordaland fylkeskommune har mottatt tilskotet frå Riksantikvaren gjennom delrapportering.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2016	Tilrettelegging	36.000,-	18.500,-	0,-	18.500,-
2017				0,-	18.500,-
2018				6.000,-* 3.650,-	8.850,-

Prosjektet er ferdigstilt. Ber om utbetaling av delar av rest av tilskot, kr 3650,-.

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

Det er utarbeidd skilttavle for kulturminnet, og denne tavla er i produksjon. Skiltet vil verte monterert på ei avkappa trestamme så snøgt det er klart. Stien til bygdeborga er allereie merka og skilta. Det ligg føre løyve til skilting frå grunneigar, men det er ikkje vurdert som aktuelt å utarbeida skjøtselsplan for lokaliteten på noverande tidspunkt. Kulturminnet er dekt av skog, og rydding av kulturminnet ville vore eit svært stort arbeid og ville ført med seg krevjande vedlikehald. Som det no er skjer det lite endringar i vegetasjonen ettersom denne i all hovudsak er vel etablert. Dersom det skulle skje endringar vil dette verte vurdert på nytt i samråd mellom grunneigar, Sveio kommune og Hordaland fylkeskommune. Sveio kommune har tatt på seg ansvar for å skifta ut skiltet ved behov. Sveio kommune har gjennomført prosjektet, og ber om utbetaling av del av tilskotet.

Finansiering Kostnad	Sveio kommune	Hordaland fylkeskommune	BARK 2018	SUM
Tekst/illustrasjon	3000,-			3000,-
Layout		7000,-		7000,-
Illustrasjon			6000,-*	6000,-
Skilting, montering, rydding	2000,-			2000,-
Synfaring m.m.		2000,-		2000,-
Trykk			650,-	650,-
Materiell montering	1000,-			1000,-
Godtgjering dugnad			3000,-	3000,-
SUM	6000,-	9000,-	9.650,-	24.650,-

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

Konklusjon

Prosjektet er ferdigstilt og Sveio kommune ber om utbetaling av rest av tilskot kr 3.650,-. Skilt er utarbeidd og vert monterert når trykk er ferdigstilt. Rest av tilskot går attende til Riksantikvaren. Sluttrapport ligg vedlagt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2016	Tilrettelegging	38.000,-	19.000,-	0,-	19.000,-
2017				0,-	19.000,-
2018				6.000,-*	0,-
				13.000,-	

Ber om utbetaling av rest av tilskot, kr 13.000,-. Prosjektet er planlagt ferdigstilt i november 2018 og tilskotet vert utbetalt dels som forskot.

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

Det er utforma informasjonsskilt for kulturminna på Istertveit, og skiltet er sendt til trykk. Det er utforma utkast til skjøtselsplan. Det vert planlagt fyrste gongs skjøtsel på kulturminna i november 2018. Det er inngått avtale om gjennomføring av skjøtselsarbeidet. Sveio kommune ber om utbetaling av rest av tilskot, og vil ettersenda bilag for arbeid som vil verte utført i november. Det kjem klårt fram av mellombels rekneskap kva tal som framleis er usikre.

Eigeninnsatsen i prosjektet vil uansett utgjera 50%, og Hordaland fylkeskommune støtter at Sveio kommune får utbetalt heile tilskotet no.

KULTURMINNE PÅ ISTERTVEIT

Abandoned farm?

Almost 60% of the Norwegian population died from the Black Death in 1349-50. After the plague only the best soil was farmed, leaving approximately 38 000 farms abandoned due to the decrease in population. The oldest traces of habitation in the area to the north west of the Fure Lake are two burial cairns that date to the Iron Age. One of the cairns is covered by vegetation and is no longer visible. The other cairn is also covered by vegetation, but there are two standing stones in the cairn that makes it easy to spot. The standing stones are called "Brørsteinane"; "the brother stones". Local tradition lies these stones to a farm that supposedly existed in the area. It is a tragic tale of two brothers who loved the same girl. They fight over her and kill each other. According to the story the stones mark their graves, and the girl drowned herself in the lake. The farm was abandoned and was never reclaimed. This story probably evolved as an attempt of explaining the Iron Age grave with the standing stones, but the burial cairns are in fact the best indication that there might have been a farm in the area. No other trace of this farm has ever been found.

The trail through the area is an old church road that may date back to when the first church was built here in the 1100s, but the cairns situated close to the road indicate that it may also have been in use in the Iron Age.

ØYDEGARDAR FRÅ MELLOMÅLDEREN

Dyfelgert er ei nemning for ein gard som er ute av drift som sjølvstendig brukseining. Det er først etter svartedauden (1349 - 50) at ein får øydegardar i stort omfang. Fyrste halvdel av 1400-talet låg bruket om lag 38 000 øyde, av dei ca. 60 000 gardane som hadde vore i drift i høgmiddelalderen. Opprydding av gardar som hadde lege øyde kom ikkje i gang før på 1900-talet, og blei avslutta rundt 1860 dei fleste stader i landet.

Då kan ein tenkje seg ferde langs den gamle kyrkjeveggen i jernaldertid og mellomalder.

SPOR AV FORNMINNE

Ønemåttet på nordvestsida av Furevatnet har spor etter bruk av menneske i lang tid. Det dattar er to gravrøyser frå jernalderen. Den eine reysa ligg på ein liten knaus ved vestre enden av Furevatnet. Den er mykje overgrodd og er ikkje synleg i dag. Den andre reysa ligg litt nord for stien om lag midtvegs langs vatnet. Ønemåttet har form som ein oval steinparking som er dekkja av gras og mosse slik at den ikkje er synleg. I steinparkinga står det to bautasteinar som på folkemunne er kalla "Brørsteinane". Dette er ei form for gravlegging me kjemner frå jernalderen. Etter munnleg tradisjon skal det ha vore ein gard på nordvestsida av Furevatnet, og namnet "Istertveit" tyder på at dette var ein god stad å busette seg (Ister=innvallaert). Lokale sagnar om Brørsteinane knyter band mellom steinene og garden i området, og bruket har signa vekk frå seg ei festing på 8 fankilose steinene. Det er ikkje funne spor etter bygningar, og i tillegg er det berre restane etter ein steinparking som er synleg. Stien langs vatnet har frå gammalt av vore nytta som kyrkjeveg mellom Malsbø og Sveio. Den kan ha vore i bruk frå den første kyrkjeblei bygd på 1100-talet, men bruket enda lenger attende i forhistoria.

Det to gravrøysene er dot borte tilskilt på at det har vore ein gard her, sjølv om me ikkje kan vita det sikkert. Gravlegging i reysar er ein sakke me kjemner frå store delar av jernalderen, og sidan det ikkje er kjemne frå reysene kan ein ikkje se sikkert frå kva periode det er. Kan hadde vart det tyddt om gard her i jernalder, som vart lagt øyde i mellomalderen! Den som det er slik, er det nok husstanden eller hushva på garden som har vorte røyvlat her. At reysene ligg nær den gamle ferdeveggen tyder på at derne har vore i bruk allereie i jernalderen.

SEGNA OM BRØRSTEINANE

Sagn om karolde garden på Istertveit skal ha blitt avfolka, og kva som er opphavet til det to bautasteinane, har lovd på folkemunne heite til i våre dagar. I Sammenheng Arkiv frå 1965 fortel Torstein Kjetland at det seinare berre på Istertveit hadde ei vakker dotter, som to brødr frå ein gard aust for Vigdardvatnet fridde til. Det kom i slagsmål om jenta og drap kvarandre, og vart huglagde ved Furevatnet der dei to bautasteinane "Brørsteinane" vart sett opp over gravene. Etter dette ville ikkje jenta gifta seg med nokon, og sjakto døde ut med henne. Sigurd Tveit fortel ein annan versjon i boka Byggeting frå 1981. I den budde dei to brødr på garden og ei vakker jente kom til garden som hushjelp, og begge brødr blei forelska i henne. Oppsli denne versjonen enda dramatiske med at dei slo kvarandre i hals og vart gravlagt under kvar sin bautastein.

Finansiering Kostnad	Sveio kommune	Hordaland fylkeskommune	BARK 2018	SUM
Tekst/illustrasjon	3000,-			3000,-
Layout		7000,-		7000,-
Illustrasjon			6000,-*	6000,-
Skilt, montering, rydding	3000,-			3000,-
Skjøtselsplan/synfaring		6000,-**		6000,-
Trykk skilt/retningskilt	3.462,-		5000,-	8.462,-
Materiell montering, rydding			2000,-**	2000,-
Godtgjerding dugnad montering/skjøtsel			6000,-	6000,-
	9.462,-	13.000,-	19.000,-	41.462,-

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

** Ikkje endeleg sum. Skjøtselsarbeidet vert gjennomført i november 2018.

Konklusjon

Sveio kommune ber om utbetaling av rest av tilskot, kr 13.000,-. Delar av summen vil fungera som forskot, men prosjektet vil verte ferdigstilt i november 2018 ved gjennomføring av skjøtsel og oppsetjing av skilttavle. Rapport ligg vedlagt. Bilag for forskot vert ettersendt Hordaland fylkeskommune etter fakturering.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2016	Tilrettelegging	750.000,-	350.000,-	0,-	~~350.000,-~~
2017	Omdisp. tilrettelegging	690.000,- eks mva	~~350.000,-~~ 15.000,-	0,-	15.000,-
2018			15.000,-	0,-	Utgår
Prosjektet vert ikkje gjennomført på noverande tidspunkt og tilskotet går attende til Riksantikvaren.					

Fleire element i prosjektet som skulle gje universell tilkomst til kulturminnet «Håkonshaugen» let seg ikkje gjennomføra på grunn av praktiske omsyn på staden. Eigedomsgrenser og omsynet til gardsdrift i området gjorde at fleire av tiltaka ikkje kunne gjennomførast. Lindås kommune fekk difor utarbeidd ein søknad om omdisponering. Riksantikvaren gav i brev av 29.9.2017 avslag på søknad om omdisponering. Tilskotet vart i 2017 avkorta til kr 15.000,- som skulle gå til informasjonstavler. Lindås kommune ynskte då å omforma prosjektet til noko som kunne gjennomførast innanfor eksisterande eigedomsgrenser.

Lindås kommune ser no at dei ikkje har kapasitet til å prioritera prosjektet grunna mange andre store investeringsprosjekt som må prioriterast. Dei er innforstått med at tilskotet vert trekt attende. Lindås kommune ser at det framleis er trong til å gjera ei oppgradering av tilrettelegginga på Håkonshaugen, men vil heller vurderer å søkja på nytt ved eit seinare høve.

Konklusjon

Prosjektet utgår.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2017	Skilt , skjøtelsplan	50.000,-	24.000,-	24.000,-	0,-
Prosjektet er ferdigstilt, og tilskotet utbetalt. Sluttrapport ligg vedlagt.					

Prosjektet er gjennomført og ferdigstilt. Det er satt opp formidlings-skilt som er lett synleg og tilgjengeleg for alle som nyttar turvegen i området. Turvegen er lyssett og universelt utforma, og tufta er lett tilgjengeleg for alle. Stord kommune har inngått avtale med Hystad Skule om at skulen gjer årleg skjøtsel av kulturminnet og nyttar staden i samband med undervisning. Det er satt opp bord med benkar i nærleiken av kulturminnet. Sluttrapport ligg vedlagt.

Finansiering Kostnad	Dugnad	Stord kommune	BARK 2018	SUM
Møter/synfaring		3000,-		3000,-
Admin		5000,-		5000,-
Skjøtsel/rydding	5000,-			5000,-
Eiendom, fundament		10.320,-		10.320,-
Montering/planskisse		3.345,-		3.345,-
Tekst			5.623,-	5.623,-
Illustrasjon			15.000,-	15.000,-
Trykk og skiltstativ		9.523,-	3.377,-	12.900,-
SUM	5000,-	31.188,-	24.000,-	60.188,-

GILDESKÅLBAKKEN

N Her på Gildeskålbakken ser me tuftene etter ein bygning. Namnet tyder på at det har stått eit gildehus her, då Gildhusa ofte låg nær kyrkjestader. Gilda kom til i byrjinga av mellomalderen, men i Noreg kan ordninga ha rørt frå førkristen tid. Eit gilde var ei foreining der folk slutta seg saman for å fremja felles interesser, og der medlemmane hadde gjensidig plikt til å hjelpe kvarandre i kriser. Det sosiale var òg viktig. Gilda hadde dessutan ein religiøs funksjon, og vart difor avskaffa ved reformasjonen. "Skål" er ei gammal nemning som betyr "sal" eller stort hus.

A former guildhall?

GB Here at Gildeskålbakken are the remnants of a building that may date to the Middle Ages. The foundation of the building is outlined by low banks of earth and stone with a mound of earth and stone in one corner. The building was approximately 8 by 8.5 meters. The mound may be the remnants of a collapsed oven. The foundation lies close to the church and along the old road between two villages. There may have been a bridge crossing the river close to the building. The location and the name of the place suggests that these are the remnants of a guild house. Guilds came to Norway around 1000 AD. A guild was an association of artisans or merchants that promoted common interests, and where members had mutual duties to assist each other in times of crisis. The building was a public room where agreements were made and conflicts solved before they reached the court. The social aspect of the guild was also important. Guilds were abolished by the time of the Reformation because they also had a religious function.

GILDESKÅLBAKKEN

Ved Ådlandselva, om lag midt mellom sjøen og Ådlandsvatnet ligg det restar etter ei hustuft på ei flate kalla Gildeskålbakken. I dag ser ein svake stein- og jordvollar etter veggar og ein liten forhøgning i eine hjørnet. Bygningen har vore omtrent 8 x 8,5 meter stor. I dag ligg tufta like ved elevkanten, men for oppdemminga av elva var avstanden litt større.

I 1959 vart tufta arkeologisk granska. Det vart òg funne eit golv av små heller og nokre rustbitar. I forhøgningen i det austlege hjørnet var det stein, jord, kol og brent leire. Dette kan vera ein nedrast røykrom. Det vart òg funne spor etter moglege mødebekar langs tre av veggene. I 2015 vart området kring tufta arkeologisk undersøkt utan funn. Alderen på tufta er ukjend, men den kan vera frå mellomalderen.

EIN MØTESTAD I SAMFUNNET

Gilda kom til Noreg på 1000-talet, og spreidde seg over heile landet på 1000-1100-talet. Gildet var ein møtestad i bondesamfunnet og fungerte nærast som eit forsikringselskap som skapte materiell og sosial tryggleik. Medlemmane var ofte bønder, truleg med god økonomi, og kunne hjelpe kvarandre i kriser som til dømes ved sjukdom eller brann. Dei vart gjerne leia av ein eldre mann. Nokre gilde var opne for både menn, kvinner og born og medlemmane kunne vera frå fleire bygdegård. Dei avla ein eid til gildet, og gildet hadde eigne vedtekter (gildeskraa).

Den sosiale funksjonen var viktig, og truleg vart gildet samla minst ein gong i året. Gildeskåla kunne òg nyttast som festokale. Bygningen var eit offentleg rom, der avtalar vart inngått, forlik sette opp og konflikter løyst før dei kom til tinget. Sosiale alliansar som giftarml vart òg avtala her. Det ser likevel ut til at gilda sitt mynde vart redusert utover i mellomalderen i takt med ei sterkare sentralmakt.

Økonomien til gildet kunne vera god, ettersom det vart kravd avgifter og batar og at folk kunne gje gaver. Gilda var ofte vigde til ein helgen, og det vart truleg betalt for sjelerenssar for døde medlemmar. Gilda vart avskaffa ved reformasjonen på grunn av den religiøse funksjonen deira, sjølv om det finst døne på at gilde på Vestlandet var aktive inn på 1600-talet.

Slik kan ein tenkja seg at det såg ut på Gildeskålbakken i mellomalderen.

EIT BONDEGILDE PÅ ÅDLAND?

Hustufta ligg på garden Nedre Ådland, som låg sentralt på Stord i mellomalderen. Vel 400 meter frå hustufta vart det rest ei mellomalderkyrkje. Garden låg om lag midt mellom Sørbygda og Nordbygda, som begge har spor etter fast busebrusid tilbake til eldre jernalder. Funksjonen til tufta ved Ådlandselva er ukjend. Men ein har lenge melet at dette var eit gildehus på grunnlag av stadsnamnet. Stiftamtman og øltdisgranskar Wilhelm Frimann Koren Christie omtalte tufta i 1824 og meinte at «Tomten har i ældre Tider baaret et Gildehus», sjølv om eit slikt gilde etles er ukjend i skriftlege kjelder.

Ein kan stilla spørsmål ved om ein så liten bygning kunne fungere som eit gildehus. Men forutan namnet Gildeskålbakken, viser arkeologiske undersøkingar at det har ikkje vore noko gardstun her. Staden ligg òg nær den gamle bygdevegen med kyrkja som knutepunkt. Nær tufta kan det ha vore ei bru over elva. Det var vanleg at gildhusa låg nær kyrkjestader. Tilsvarende plassering kjennar vi frå mellom anna Oranheim på Tynes, Karsarvik og Øystese i Hardanger.

© 2018 Hordaland fylkeskommune. Alle rettigheter reservert. Dette er ei illustrasjon og ikkje ein rekonstruksjon. For fleire detaljar, sjå rapporten "Gildeskålbakken - eit gildehus på Ådland".

Konklusjon

Stord kommune har ferdigstilt prosjektet og ber om utbetaling av tilskotet, kr 24.000,-. Sluttrapport ligg vedlagt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2017	Forprosjekt	530.000,-	200.000,-	200.000,-*	0,-
2018	Vidareføring prosjekt	220.000,-	50.000,-	50.000,-	0,-

Tilskotet vert søkt vidareført til 2018.

* Allereie utbetalt gjennom delrapportering 2018

Fyrste fase av prosjektet med tilskot tildelt i 2017 vart ferdigstilt og utbetalt i første halvdel av 2018 gjennom delrapportering. Arbeidet har i 2018 vore fokusert kring ferdigstilling av informasjonstavler og montering av desse. Det har vore gjennomført eit formidlingsopplegg for skuleborn i området, og dette arbeidet vil verte vidareført i 2019. Prosjektet er planlagt vidareført i 2019. Det vil då verte søkt tilskot til utforming av ei informasjonstavle om kvalfangst, for å trekkja dei lange linjene frå steinalderen og til nyare tids historie i området. Informasjonstavlene er utstyrt med QR-kode som lenkjer til formidlingsfilm for steinalderen, noko som gjer formidlinga meir levande og spennande.

SKAGANESET I STEINALDEREN

BUPLASSEN PÅ SKAGANESET

Stone Age settlements

STEINALDERETTEN

KVAL STEINALDEREN

LEVE DU DU

Ord i spor

BUPLASSEN VED SKAGATJØRNA

DEN FYRSTE TIDA ETTER ISEN

EIT LANDSKAP I ENDRING

Stone Age Site

STEIN I STEINALDEREN?

BUPLASSEN VED SKAGATJØRNA

Ord i spor

Finansiering Kostnad	Sund kommune	Studentarbeid AHKR	Dugnad	BARK 2018	SUM
Illustrasjon				6.817,-	6.817,-
Trykk				7.950,-	7.950,-
Video og implementering QR-koder	11.017,-			35.233,-	46.250,-
Montering skilt, m.m.			10.000,-		10.000,-
Førebuing skilt om kvalfangst, formidlingsopplegg Kvalfangst/steinalder skule, m.m.		120.000,-			120.000,-
Arbeid innhald web.app					
Admin	40.000,-				40.000,-
SUM	51.017,-	120.000,-	10.000,-	50.000,-	231.017,-

Konklusjon

Tilskotet tildelt i 2017 og 2018 er utbetalt og desse delane av prosjektet er ferdigstilte. Sund kommune viser god framdrift i prosjektet og vil i 2019 søkja tilskot til siste fase av prosjektet. Sund kommune ynskjer å få utsatt sluttrapport til prosjektet er ferdig, men har levert utførleg delrapport som ligg vedlagt.

Foto: HFK

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2014	Tilrettelegging		25.000,-		
2018				21.000,-	4.000,-
Tilskotet delvis utbetalt. Rest av tilskot vert søkt vidareført til 2019					

Prosjektet vert gjennomført i samarbeid med Bergen kommune, Byantikvaren. Det er utarbeidd skilt for prosjektet, og skiltet vert sett opp når skiltstativ er kjøpt inn. Byantikvaren arbeider med kjøp av skiltstativ. Det er gjennomført synfaring av området saman med Byantikvaren og Bymiljøetaten for å drøfta moglegheitene for skjøtsel av kulturminna og å betra tilgjengelegheita for ålmenta til området.

Prosjektet er nært ferdigstilling og det har difor ikkje vorte nytta tid på å setje opp mellombels rekneskap no. Skjøtsel av lokaliteten og oppsetjing av skilt vil verte gjennomført i november 2018, og sluttrapport vil liggje føre i løpet av desember 2018. Då lokaliteten og tilrettelegginga ligg i eit friområde vil vedlikehald av desse verte tatt med i avtale om vedlikehald av friområdet. Det er difor ikkje planar om eigen skjøtelsesplan for lokalitetane. Delar av tilskotet er utbetalt.

Steinalder på Ruskeneset

Her på Ruskeneset ligg ein heller som vart brukt som buplass i yngre steinalder omlag 3300 f.Kr. og heilt opp til jernalderen omlag 550 e.Kr. Det var størst aktivitet i siste del av steinalderen og i bronsealder. I steinalderen var havnivået fleire meter høgare enn i dag og tidevasstraumar som Nordasstraumen gav folk rike fiskeressursar.

Buplassane vart oppdaga i 1914, og utgravinge av arkeolog Haakon Shetelig og zoolog August Brinkmann i perioden 1914-1916. Opphävleg var det to hellerar her, men den austre vart øydelagt av bygginga av Ytrebygdsvegen etter at utgravinga var ferdig. Den andre helleren ligg framleis synleg inn mot bergveggen rett vest for svingen. Her står du bokstaveleg talt på 5400 år med norgeshistorie.

Stone Age Settlement
The rock shelter here at Ruskeneset was a settlement site used during the Late Stone Age and Bronze Age, from around 5400 years ago to around 1500 years ago. The sea level during the Stone Age was several meters higher than today, and the tidal current channel attracted an abundance of marine resources such as shellfish, fish, seals and small whales. These prehistoric settlements were discovered in 1914 and excavated between 1914 and 1916.

Originally, there were two settlement areas, but the eastern site was destroyed when the road was built. The other site is still visible. Graves of five individuals have been found at the site: three older adults, one teenage girl and a child aged about 5-6. Importantly, the site shows evidence of early agriculture and animal husbandry: Imprints of barley grains on pottery, and bones from cows, sheep, goat, pigs and dog are among the finds. These are dated to the early Bronze Age, about 1500 - 1400 BC. Other finds from the site include bones of additional animals - the majority being from deer and seals - and tools and various artefacts of bone and stone.

Shetelig kart over dei to boplassområda (brent), ved utgravinga. Kun boplassen til høgre er bevart idag. Map of the two settlements areas, only the one to the right is preserved.

Graver
Hellerane ligg nordvest og på skuggsida, men skjerna folk mot regn og vind. Trukke kulturlag viser at her har det bodde folk i yngre steinalder og i tidleg bronsealder. Det er funne graver av minst fem individer i kanten av buplassane. Skjelettetmateriale frå desse gravene tyder på at minst tre av dei var gamle folk. Ein av dei hadde fått med seg ein steinøkse i grava. I tillegg vart det funne delar av skjelettet til det som truleg var ei jente på 12-13 år, og gravlegginga av eit barn på 5-6 år i kulturlaget. Ei av gravene er C14-datert til bronsealder.

Kulturlag
Kulturlag er restar av nedbrote organisk materiale som er bygd opp av at folk har brukt same plassen over lang tid. Det er gode bevaringsforhold i hellerar, og i kulturlaga var det mengder av røskap av stein, gjev og bein. Av steinrøskap fannst der øksar, skjærpar, øksar og fløyspar. Av bein og gjev var det fiskekrokar, harparar, tylar og knivar. Fiske gjekk truleg for ein stor del føre seg med fiskekrokar og harpar. Store mengder stein og beinfall viser at røskapane var.

Dyrebein
Arkeologmateriale i kulturlaga viser at menneska her i stor grad har levd av fisk. I hovudsak torsk. Men hjort og sei har vore ein viktig del av menyen. Hjortebone består elles nesten berre av kransum med tilhøyrande halvsvirvel, samt nestste del av fotene. Det same gjeld sei-beina. Det tyder på at hellerane i perioder og har vore ein slaktplass for jakt, og at hovuddelen av dyret har vorte frakta vidare til andre buplassar. I tillegg vart det funne bein av fleire fuglar og av mellom anna bever, eller, bjørn, hund, ekorn og mår. Dei fanga og småkval, og bein og kvittevner frå desse er bevart i kulturlaga.

Slik kan vi tenke oss at buplassen på Ruskeneset såg ut i yngre steinalder for om lag 4000 år sidan. Suggested reconstruction of the rock shelter settlement at Ruskeneset in the Late Stone Age, for around 4000 years ago.

Tidleg korndyrking
Noko av det som er særskilt for buplassane her på Ruskeneset er det er funne spor etter tidleg korndyrking og hudyphud med ku, seigvilt og gris, og det vart avtrykk av byggkorn i skivar. Desse husdyr- og kornrestar er datert til omlag 1500-1400 f.Kr., altså i bronsealderen.

Sjølvettenar
Sjølvettenar, hjerne og tenner frå bærgrava på buplassen. Steinrør som dei brukte til å drikke med.

Truleg har dei drive med jordbruk i tillegg til fangst og fiske, og flytta mellom hellerane og jordbruksbuplassane.

Dei siste spor i helleren stammer frå midten av jernalder (omlag 500 e.Kr.) På denne tida vart hellerane og nytta til periodiske rasteplassar i se for vær og vind i samband med fiske og fangst.

Folk frå gravene 1914 dugger fram burl

Steinalder (5400-1500 f.Kr.), Bronsealder (1500-500 f.Kr.), Jernalder (500 f.Kr.-500 e.Kr.), Mellomalder (500-1500 e.Kr.), Nyalder (1500-1800 e.Kr.), 1900-tallet (1900-2000 e.Kr.).

Konklusjon

Prosjektet er starta opp og delar av tilskotet utbetalt. Då prosjektet er nært ferdigstilling og dette er tilskotsmidlar som allereie er utbetalt til Hordaland fylkeskommune vil sluttrapport med rekneskap verte ettersendt når prosjektet er ferdig. Det er ikkje nytta tid på å setje opp mellombels rekneskap no. Utbetalt tilskot er nytta til utarbeiding av skilt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2013	Tilrettelegging		25.000,-	0,-	25.000,-
Tilskotet vert søkt vidareført til 2019					

Prosjektet er ikkje gjennomført, men dialogen med Askøy kommune er etablert og prosjektet er ynskt gjennomført av kommunen. Dersom prosjektet ikkje let seg gjennomføra i 2019 vil Hordaland fylkeskommune vurderer å søkja om omdisponering av tilskotet til eit meir eigna prosjekt.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2013	Tilrettelegging		25.000,-	0,-	25.000,-
Tilskotet vert søkt vidareført til 2019					

Det er etablert kontakt med Kolltveit skule for gjennomføring av prosjektet. Kolltveit skule ynskjer at Fjell kommune skal vera ein aktiv part i arbeidet, og dette er avklart med Fjell kommune. Det vert no arbeidd med å setje dato for eit møte for å drøfta vidare framdrift. Hordaland fylkeskommune er trygg på at dette prosjektet vil verte gjennomført.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2018	Skilting og merking	35.100,-	11.250,-	0,-	11.250,-
Tilskotet vert søkt vidareført til 2019.					

Prosjektet er starta opp og det er gjennomført synfaring av gravrøysa. Skiltet er under utarbeiding og det er avklart plassering. Prosjektet vert vidareført til 2019.

BARK	Tiltak	Prosjektkostnad	Tilskot	Utbetalt	Rest
2018	Skjøtsel/ forprosjekt tilrettelegging	584.000,-	292.000,-	0,-	292.000,-
Tilskotet vert søkt vidareført til 2019.					

Prosjektet er forsinka grunna utfordringar med økonomi i kommunen og endringar i oppgåver for dei tilsette. Prosjektet er forankra på rådmannsnivå og politisk og er med i arbeidsplanar for 2019. Tilskotet vert søkt vidareført til 2019.

Oppsummering

BARK	Prosjekt	ID	Tilskot	Utbetalt 2018	Rest	Søknad om vidareføring av midlar til 2019	Merknad
2013	Kongshaugen	91779	25.000,- (tilskotet er utbetalt HFK)	0,-	25.000,-	JA	
2013	Kolltveit	127360 m.fl	25.000,- (tilskotet er utbetalt HFK)	0,-	25.000,-	JA	Det er etablert dialog med Fjell kommune og Kolltveit skule. Prosjektet er venta ferdigstilt
2014	Ruskenes-hellaren	25782	25.000,- (tilskotet er utbetalt HFK)	21.000,-*	4.000,-	JA	Prosjektet er igangsett, og er venta ferdigstilt innan utgongen av 2018
2015	Fosnstraumen	Fleire ID-nr	110.000,-	58.733,1,-	-	-	Prosjektfase ferdigstilt
2015	Hæreidsmoen	110228	150.000,-	28.336,-	-	-	Prosjekt ferdigstilt, sluttrapport vedlagt
2016	Håkonshaugen	66400	~~350.000,-~~ 15.000,-	0,-	15.000,-	NEI	(avkorta pga endring i prosjektplan) Prosjektet utgår
2016	Årbakka	35534	12.000,-	0,-	12.000,-	NEI	Prosjekt utgår
2016	Leirvik	108033 m.fl	36.000,-	29.700,-*	6.300,-	NEI	Prosjektet er ferdigstilt. Rest av tilskot går attende til RA
2016	Vindenes II	64065 m.fl	20.000,-	20.000,-	0,-	-	Delrapport vedlagt. Sluttrapport utsatt.
2016	Børshovda	106039	18.500,-	6000,-* 3.650,-	8.850,-	NEI	Prosjektet er ferdig. Sluttrapport vedlagt Rest av tilskot går attende til RA
2016	Istertveit	106073	19.000,-	6000,-* 13.000,-	0,-	-	Prosjektet vert ferdigstilt november 2018. Rapport vedlagt
2017	Gildeskålbakken	60597	24.000,-	24.000,-	0,-	-	Prosjekt ferdigstilt, sluttrapport vedlagt
2017	Kvalvågen I	97070 m.fl	200.000,-	200.000,-*	0,-	-	Prosjektfase fullført, tilskotet utbetalt.
2017	Vindenes RA	64065	110.000,-	0,-	110.000,-	JA	Prosjekt utsatt til vår 2019
2018	Kvalvågen II		50.000,-	50.000,-	0,-	-	Prosjektfase fullført, delrapport vedlagt.
2018	Steinalderstien		292.000,-	0,-	292.000,-	JA	
2018	Munkarøysi		11.250,-	0,-	11.250,-	JA	Prosjektet er starta opp.
SUM utbetalt 2018 (delutbetaling ikkje inkludert)				197.719,-			
SUM utbetalt 2018 delutbetaling inkludert				460.419,-			

* Allereie utbetalt til HFK gjennom delrapportering eller som tidlegare overførte midlar